

Etikk i fotosamlinger

Trenger vi egne etiske retningslinjer for fotoarbeidet?

Fotograf: Finn Johannessen, 1953. Ryfylkemuseet, RFF2010-069-439-026.
Ukjente personer.

Tema identifisert på møte i fotonettverket

- Etikk ved bruk av bilder med avfotograferte personer (motivet)
- Etikk med hensyn til kvalitet og fremstilling av fotografens bilder (opphavspersonen og kvaliteten på bildet)

Hva er spesielt for foto?

- Avbildede, identifiserbare personer
- Ungt materiale
- Opphavspersons rettigheter
- Bestillers rettigheter
- Store/økende mengder med bilder
- Stor etterspørsel og spredning over nett

To personer foretar måling i prosessanlegget på Draugen.
Tilhører norsk oljemuseum, NOMF-02783. **Ukjente personer og ukjent fotograf.**

Situasjoner hvor vi står overfor etiske vurderinger?

- Mottak
- Eksemplarframstilling
- Utvalg
- Publisering
- Bruk i nye sammenhenger
- Salg
- Dokumentasjonsprosjekter
- Avhending og kassasjon

Velkommen til utstillingsåpning

Karmsund folkemuseum
fredag 18. august kl. 15.00

Høsten 2016 og våren 2017 har Haugalandmuseene, i samarbeid med Kirkens bymisjon, dokumentert fattige tilreisende på Haugalandet. Med denne fotoutstillingen ønsker vi å belyse fattigdom og tigging og bidra til økt kunnskap om dette temaet.

Åpning ved ordfører i Haugesund
Arne-Christian Mohn

Sang og fortelling ved Solfrid Molland

Utstillingsperiode: 18. august – 1. oktober 2017
Sted: Museumsplassen, Skåregt. 142, Haugesund

Foto: Ana Gonçalves, Haugalandmuseene

Etikk i forhold til avfotograferte personer

- Retten til eget bilde i åndsverksloven gir avbildede personer et strengt og godt vern: Vernet gjelder i den avbildedes levetid og 15 år etter utløpet av hans dødsår
- Unntakene gir oss rom for å publisere uten å innhente samtykke:
 - a) avbildningen har aktuell og allmenn interesse,
 - b) avbildningen av personen er mindre viktig enn hovedinnholdet i bildet,
 - c) bildet gjengir forsamlinger, folketog i friluft eller forhold eller hendelser som har allmenn interesse,
 - d) eksemplarer av avbildningen på vanlig måte vises som reklame for fotografens virksomhet og den avbildede ikke nedlegger forbud, eller bildet brukes som omhandlet i § 23 tredje ledd eller § 27 andre ledd.

Etikk overfor opphavsperson

- Opphavspersonens økonomiske rettigheter i henhold til åndsverksloven: bruk krever tillatelse fra opphavsperson
- Opphavspersonens ideelle rettigheter i henhold til åndsverksloven: retten til å bli navngitt
- Trenger vi etiske retningslinjer for eksemplarframstilling og publisering av digitale kopier på nett?

- Utvalg
- Utsnitt
- Bildebehandling
- Metadata
- Oppløsning
- Kontekst

Negative fargebilder på plast. Det til venstre er bearbeidet ut fra det til høyre. I Primus er det til venstre markert som «bearbeidet kopi» og det til høyre er markert som «original». Det til høyre er lagret som masterkopi, men blir ikke publisert. Fotograf: Tor Brekke, 1983. Fra hangaren til «Coast Aero Center» på Haugesund lufthavn, Helganes. Karmsund folkemuseum, MHB-F_TB-093-2.

Lover og etiske retningslinjer

Lover

- Åndsverksloven
- Personopplysningsloven
- Forvaltningsloven med forskrift
- Offentlighetsloven med forskrift
- Arkivloven
- Pliktavleveringsloven
- Den europeiske menneskerettskonvensjonen

Retningslinjer

- ICOMs museumsetiske regelverk
- De nasjonale forskningsetiske komiteenes forskningsetiske retningslinjer
- Pressens «Vær varsom plakat», datatilsynet osv.
- ICAs etiske retningslinjer for arkivarer
- Code of Ethics, for bibliotekarer
- Retningslinjer fra andre bevaringsinstitusjoner

1.2 Prinsipper for webpublisering

1. Arkiv, bibliotek og museer bør etterstrebe åpenhet og delingskultur, og bidra til ny bruk i nye sammenhenger av nye brukere. Dette bør praktiseres innenfor rammen av gjeldende lovverk, og med vekt på brukerinteresser.
2. Opphavsmannens ideelle rettigheter skal respekteres. Fotografens navn angis alltid der det er kjent. Er fotografens identitet ukjent angis dette med «Fotograf ukjent». Ideelle rettigheter gjelder også for materiale der vernetiden er utløpt.
3. Angi tydelig om bildet publiseres i bearbeidet form, for eksempel beskåret, detalj e.l. Dette er god skikk også for eldre materiale der vernetiden er utløpt.
4. Alt materiale bør merkes med opphavsrettslig status/lisens, og med eksplisitte og liberale bruksvilkår når det gjelder abm-institusjonens eventuelle rettigheter.
5. Grunnleggende metadata (bl.a. fotograf, eier, tid, sted) bør lagres i bildefilen.
6. Der man ikke har funnet frem til rettighetshavere, bør det tydelig opplyses om institusjonens forsøk på å avklare rettigheter, og intensjon om å betale eventuelle vederlag.
7. Det bør være enkelt å ta kontakt dersom man har eventuelle synspunkter eller innvendinger mot publiseringen.
8. Det bør reageres raskt på eventuelle klager, bl.a. bør materiale kunne fjernes raskt.
9. Alt materiale som er falt i det fri (utløpt vernetid) bør publiseres uten restriksjoner og merkes med CC-Public Domain Mark «PDM» eller tilsvarende. Digitalisering genererer ikke ny opphavsrett.
10. Digitalisert materiale bør gjøres så lett tilgjengelig som mulig, og tillate så utstrakt bruk som mulig.

5.6 Anonymisering/sladding

Anonymisering kan være en måte å formidle meningsinnholdet i et fotografi uten å komme i konflikt med personvernet. Eksempelbildet viser hvordan en norsk jentehirdgruppe kunne fremstå, selv om ansiktstrekkene er fjernet digitalt. Anonymiseringen går altså ikke på bekostning av dokumentasjonsverdien. Samtidig skal man være oppmerksom på at anonymisering, spesielt i form av tradisjonell sladding, også kan virke stigmatiserende.

5.6.1 Jentehird

Bilde eller verk? Fotografiet er en nøktern gjengivelse av virkeligheten uten betoning av personlige, kreative eller estetiske elementer. Konklusjon: Fotografisk bilde.

Utløpt vernetid? Fotografisk bilde er vernet i 15 år etter fotografens levetid, eventuelt 50 år, alternativt 25 år, jf. fotografiloven, etter at bildet ble tatt. I dette tilfellet er fotografen ukjent. Dateringen av bildet kan fastsettes til senest 1945. Vi regner 25 år

fra fotografiet ble tatt, jf. fotografiloven, og fastslår vernetidens utløp til 1970.

Bestilt portrett/opplegsfotografi? Dette kan være et bestilt fotografi, men kan også være fotografert av en ansatt eller en privatperson på eget initiativ. Vi har dermed ingen å klarere eventuelle rettigheter med. Bildet er uansett falt i det fri.

Personvern? Det har ikke gått 100 år siden jentene ble født og de fleste er sannsynligvis fremdeles i live. Uten anonymisering vil de også kunne være identifiserbare.

Et vurderingstema er om fotografiet dekkes av noen av unntakene i bestemmelsen om rett til eget bilde. Det kan argumenteres for at materiale fra den andre verdenskrig nærmest har evig «aktuell og allmenn interesse». En utstilling eller bok om NS eller jentehirden kunne også reaktualisere fotografiet. Samtidig skal det tillegges vekt at motivet viser barn koplet til en ekstrem politisk organisasjon og historisk periode. Fotografiet kan altså oppfattes som belastende for de avbildede eller deres etterkommere. Selv om det alene ikke er grunn for absolutt vern, gir det grunn til å vise stor aktsomhet.

Vi kjenner ikke barnas identitet, og kan derfor ikke klarere bruk med de avbildede. Valget står da mellom å ikke bruke bildet, bruke det med anonymiserte ansikter, eller å bruke det med en viss risiko. Her vektlegger vi bildets ladete innhold og det faktum at innholdet i tilfredsstillende grad fremgår, selv ved anonymisering.

Jentehird, 1940–45.

Foto: Ukjent. Arkivet etter Nasjonal Samling, Riksarkivet.

Trenger vi etiske retningslinjer for foto?

- Møter etiske problemstillinger daglig
- «..etiske vurderinger øker i takt med utvidet fokus på samtid og samfunnsrolle»*
- Kan vi bidra til at etisk tenkning forankres utover bruk av retningslinjer?

Innsamling av bilder fra Facebook til Jærmuseets dokumentasjonsprosjekt om sauehold og bruk av heiene. Fotograf: Sigmund Skjæveland, 2016 (**kopiert etter tillatelse fra fotograf, men ikke fra avfotograferte personer**). Ukjente personer.

Forslag til løsninger

- Det trengs ikke mer arbeid?
- Lage en samling med eksempler?
- Samle opp aktuelle kilder?
- Utvikle retningslinjer, f.eks. med form som «Vær varsom plakaten»?
- Tema på landskonferanse?
- Få kommentar/utredning fra Kulturdepartementet?
- Etisk råd?